

ZEYNEP TÜRKÜSÜ ÜZERİNE BAZI MÜLAHAZALAR

Some Thoughts on the Ballad of “Zeynep”

Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA*

ÖZ

TRT, Türk Halk Müziği Repertuarındaki türkülerin pek çoğunun bir doğuş hikâyesi vardır. Ne var ki bunların içinde hikâyesi bilinen türkülerin sayısı yok denecek kadar azdır. Repertuardaki 331 numarada kayıtlı Zeynep türküsü de bunlardan birisidir. Söz konusu türküyü ilgili olarak çeşitli anlatmalar vardır ve bu anlatmalar arasında ortak noktalar da azdır. Bir türkünün kimliği ile ilgili olarak birtakım faktörleri ortaya koymak gerekir. Sözel gelişimi, üzerinde çalıştığımız bu türküyü ilgili olarak, Zeynep’in doğumu ve ölümü, memleketi, ailesi, evliliği, ağtın yakılması, türkünün derlenmesi ve yayılma alanları açıklığa kavuşturulması gereken hususlar olarak karşımızda durmaktadır. Ağıt, Zeynep öldürüldüğü için mi yoksa onu seven ancak muradına eremeyen birisi tarafından mı yakılmıştır? Halk, sözü ve ezgisini beğendiği türküyü benimser ve ilerleyen zaman içerisinde türküde söz konusu edilen hadisenin kendi yöresinde vuku bulduğunu kabullenir. Nitekim Zeynep türküsü benzer veya farklı sözlerle Elazığ, Kerkük hatta Makedonya’da da karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda gerek anlatmalardan gerekse türkü metninden hareketle bu konulara açıklık getirilmeye çalışılmış, eldeki veriler değerlendirdikten sonra bulgular ve görüşler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Zeynep türküsü, Kangal, ağıt, Âşık Süleyman.

ABSTRACT

Most of the ballads in TRT repertoire have own story on their origins. However, numbers of the ones, the stories of which are known, are too limited. The ballad of Zeynep, which is registered in TRT repertoire with number 331, is one of such ballads. Although there are different types of narrations about this ballad, there are very few common points between them. It is needed to find out some factors related to the identity of a ballad. In concern with the ballad in this study, it is required to put forward some results about Zeynep’s birth date and death date, her hometown and family, whom she got married, singing the elegy, collecting the ballad, deploy places. Has this elegy been sung upon the killing of Zeynep or sung by someone who fell in love her but could not attain his desire? The folk have embraced the ballad, the lyrics and melody of it have also been liked, and over time it has been accepted that the story told in ballad has come true in its own region. Besides the ballad of Zeynep, with similar or different lyrics, is seen in some regions such as Elazığ, Kirkuk, even Macedonia. In this study, it has been tried to clarify these issues by utilizing both from narrations and the lyrics of ballad and the findings and thoughts have been given by evaluating the data.

Key Words

The ballad of Zeynep, Kangal, elegy, Asik Suleyman.

Türkülerin doğuş hikâyesi kültür tarihimize gerek muhteva gerek sosyal psikoloji yönünden oldukça önem arz eder. TRT Repertuarında kayıtlı bulunan 4491 türküyü bu açıdan baktığımızda büyük bir yekûnunun hikâyesinin olmadığını görürüz. Tabii ki bunun birçok sebebi vardır ve bu sebepleri biz burada tartışmayaca-

ğız. Bizim gayemiz, sözünü ettiğimiz hikâyesi bilinmeyen türkülerden birine açıklık getirmek ve diğerleri için de bir kapı aralamak olacaktır.

TRT Repertuarında 331 numarada kayıtlı “Zeynep Bu Güzellik Var mı Soyunda” başlığını taşıyan güzel bir türkü vardır. Türküyü, Muzaffer Sarısözen Sivas’ın Kangal ilçesine bağlı

* Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Halkbilimi Bölümü Öğretim Üyesi, drdogankaya@gmail.com

Mamaş (Şimdiki adı; Soğukpınar) köyünden olan Âşık Süleyman'dan derlemiş ve notaya almıştır.

Aşağıda dokuz bent olarak kaydettiğimiz Türkünün ilk dört bendi TRT Repertuarında ve Mehmet Özbek'in *Folklor ve Türkülerimiz* adlı kitabında (Özbek 1975; 207) vardır. 5. ve 6. bentler Kemal Sarıkartal'dan, 7. bent Mehmet Kızılöz'den derlenmiş; 8. ve 9. bentler de Cahit Öztelli'nin *Halk Türküleri-Evlerinin Önü* kitabı (Öztelli 1983: 109) ile Salahaddin Bekki'nin *Baş Yastıkta Göz Yolda* adlı kitabından (Bekki 2004: 149) alınmıştır.

Zeynep türküsünün sözleri şöyledir:

1. *Zeynep bu güzellik var mı soyunda*
Elvan elvan güller biter bağında
Arife gününde bayram ayında
Zeynep'im Zeynep'im Allı Zeynep'im
Beş¹ köyün içinde şanlı Zeynep'im
2. Zeynep'e yaptırım altından tarak
Tara zülüflerin bir yana bırak
Zeynep'e gidemem yollar pek ırak
Bağlantı
3. Söğüdün yaprağı narindir narin
İçerim yanıyor dışarım serin
Zeynep'i bu hafta ettiler gelin
Bağlantı
4. Kangal'dan aşağı Mamaş'ın köyü
Derindir kuyusu serindir suyu
Güzeller içinde Zeynep'in huyu
Bağlantı
5. Zeynep'e yaptırım bir gümüş nalın
Giyin Zeynep giyin karşımda salın
Bin beş yüz altındır Zeynep'e kalın²
Bağlantı

6. Zeynep gelir arabaya yaslanır
Yağmur yağar zülüfleri ıslanır
Bir gün olur deli gönül uslanır
Bağlantı
7. Kösteğimin gümüşü yüz gıram
Kösteğimi acep kime bozduram
Allı Zeynep'ime gazi dizdirem³
Bağlantı
8. Zile'in yolları dardır geçilmez
Soğuktur suları bir tas içilmez
Anadan geçilir yardan geçilmez
Bağlantı
9. Zeynep'in alı var malı n'eyesin
Al yanak üstünde şalı n'eyesin⁴
Bu yosmalık varken varı n'eyesin
Bağlantı

Zeynep türküsü gerek anlam yönünden ve gerekse teknik yönden dikkat çekecek güzelliktedir. Acaba ne olmuş da insanımız, bu derece yüksek seviyede anlam yüklü dizeleri ve bir o kadar da son derece mükemmel bir ezgiyi ortaya çıkarmıştır? Bu konuda maalesef herhangi bir çalışma yapılmadığı için, türkünün ortaya çıkışı konusunda maalesef doğru bilgilere ulaşmamız güçleşmiştir. Bu yüzden ki türkünün doğuşuyla ilgili olarak tespit ettiğimiz dört anlatmada, müştereklikten ziyade farklılıklar daha çoktur. Söz konusu anlatmalar şunlardır:

1. Kemal Sarıkartal'ın anlatması

Önceki ismi Mamaş olan köyümüz, Ermeni yerleşim alanıymış. Ermenilerin bölgeyi terk etmesinden sonra Malatya'nın ilçesi Hekimhan'ın Çanakpınar ve Budaklı köylerinden

göç eden insanlar gelip yerleşmişlerdir. Allı Zeynep ise Çanakpınar köyünden göç eden Şah İbrahim soyundan gelen Dede Hasan Ağa'nın kızıdır. Allı Zeynep ilk olarak Malatya'nın Ballıkaya (Eski ismi; Mezirme) köyünden akrabalarından biriyle nişanlanır, fakat gönlü Mamaşlı Ali'ye düşünce nişan bozulur ve Mamaşlı Ali'yle evlenir. Bir süre sonra oğulları olur ve adını da Kamber koyarlar. Kamber'in doğumundan sonra Ali askere gider. O zamanlar askerliğin uzun dönem yapılması nedeniyle Ali, Allı Zeynep'in hasretine dayanamaz ve askerden kaçıp karısını görmeye gelir. Ali, geceleri köye inip gündüzleri dağda kalmaktadır. Kolcular, asker kaçağı olan kocası hakkında ifade vermesi için köye gelirler. Fakat güzelliği nedeniyle kimseye görünmeyen Allı Zeynep, Kangal'a gitmeyi istemez. Bu yüzden ot yığınının içine girip saklanır. Tüm köyü arayıp Allı Zeynep'i bulamayan kolcular sonunda köyden ayrılırlar. Kolcular köyden ayrılınca köyün muhtarı Cuma, Allı Zeynep'in saklandığı yerden çıkması için, köy meydanında kolcuların gittiğini ilan eder. Fakat saklandığı yığındaki otun zehrinden etkilenen Allı Zeynep ancak sürünecek bulunduğu yerden çıkabilmiştir. Çıktığında dudakları ve parmak uçları mosmor kesilen Allı Zeynep'in kendisine gelmesi için içirilen süt de fayda etmez. Hamileliğinden dolayı kanama da başlar ve zehirlenerek ölür.

Bu türküyü Rahmetli Muzaffer Sarısözen Mamaşlı ziyareti sırasında Mamaşlı Âşık Süleyman'dan almış ve repertuara kazandırmıştır. Söz yazarının Allı Zeynep'in ilk nişanlısı olduğu ve çok sevdiği Allı Zeynep'in

düğününü öğrendikten sonra bu şiiri yazıp Âşık Süleyman'a yolladığı, Âşık Süleyman'ın da bu şiiri nağmelendirerek türkü haline getirdiği herkes tarafından bilinir. (Derleme tarihi: 25 Şubat 2006)

2. Mamaşlı Mihmanî (Hüseyn Soğuk)'nin anlatması

Mamaşlı Âşık Mihmanî aşağıdaki bilgileri, Şahin köyünden Mehmet Ali Baba'nın eşi 1944 doğumlu Sultan Karababa'dan öğrendiğini söylemiştir.

1950 yılına kadar Çamşılı Kangal'a bağlıymış. Türküde adı geçen Zeynep, aslen Çamşılı'nın Şahin köyündendir. Babası Gazi Karababa; annesi Zörög Hatun'dur. Üç ağabeyi vardır: Yer Tanrısı lakaplı Battal Dede; Pehlivan lakaplı Mahmut Karababa ve Ali Karababa.

Zeynep; çok güzel bir kızmış, güzelliği dillere destanmış. Yüzünde ben varmış. Yürüdüğü zaman herkes damlara çıkıp onu seyredermiş. Çok isteyeniyen olan Zeynep 15-16 yaşlarında Hafık'ın Yalınca köyüne gelin gitmiş. Zeynep, tahminen 1920-25 yıllarında gelin olmuştur. Babası olan Gazi Karababa Alevî dedesi olduğu için kızını Yalınca köyündeki bir dedenin Ali ismindeki oğluna vermiş. Zeynep'in beş kız kardeşi de Kangal, Malatya, Şarkışla, Elazığ, Tunceli'ne gelin gitmişlerdir. Anlatıldığına göre Zeynep eve gelin girdikten sonra, sanki eve nur doğmuştur.

Zeynep'in Güzel Dede adında bir oğlu olmuş. Güzel Dede, dayısı Mahmut pehlivan ile birlikte Tunceli ve Kahramanmaraş'a gidip cem yönetmişlerdir. Gerek Güzel Dede gerekse

adını tespit edemediğimiz diğer oğlu aynı zamanda pehlivanlarmış.

Zeynep türküsünü / ağıtını Zeynep gelin gittiği sıra annesi Zöröğ Hatun söylemiştir. Battal Dede de bu ağıtı saziyla çalıp söylemiş ve böylelikle civar köylere yayılmasını sağlamıştır. Bu türküyü duyan Mamaşlı Süleyman Fırtına (Âşık Süleyman) da sanatını icra ederken sık sık okumaya başlamış. Bundan dolayı Zeynep türküsü Mamaş köyünün sanılmıştır. Üstat Muzaffer Sarısözen türküyü Âşık Süleyman'dan derlemiş, notaya almış ve repertuara kazandırmıştır.

Mamaşlı Âşık Cemal Koçak'a (Cemal Dede) ve Senem Şimşek'e göre Zeynep Mamaşlıdır. Türküyü de askerlik hizmetini Kangal'da jandarma olarak yapan ve Zeynep'i görüp âşık olan Erzincanlı bir asker yakmıştır. Mamaş köyünde hâlâ hayatta olan Asım Soğuk ise, Zeynep'in Tekke veya Daylı köylerinden birinden olduğunu ve şiiri yazan kişinin Âşık Süleyman olduğunu söylemektedir. (Derleme tarihi: 16 Haziran 2006)

3. Mehmet Kızılgöz'ün anlatması

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) sırasında Erzincan'ın Kemah ilçesinden olup Kangal'da jandarma olarak askerlik vazifesini yapan bir genç vardır. Savaş yılları olduğu için bu genç beş yıl jandarmalık yapar. Vazifesi gereği köylere gitmektedir. Bu gidişler sırasında Kangal'a 7 km. mesafede olan Mamaş köyünde güzelliği dillere destan olan Zeynep'i görür ve ona âşık olur. Defalarca köye gider ve her gitmesinde onu görmek için can atar. Bu arada tezkire alma vakti gelir ve

gittiği köylerde halkın helalliğini alır. Mamaş'a gelir. Fırsatını bulup Zeynep'le görüşür. Ona, anasını babasını dünür olarak göndereceğini söyler. Aradan aylar yıllar geçer ama dünür gelen olmaz. Umut kesilince Zeynep'i başkasına verirler. Düğünden bir hafta sonra Tercan'dan Mamaş'ta askerin arkadaşı olan bir gence mektup gelir. Mektup, bir türlü dünür gönderemeyen delikanlıdan gelmiştir. Delikanlıya Zeynep'in gelin edildiğini yazarlar. Aradan bir hafta zaman geçer Mamaş'a bir mektup daha gelir. Mektupta bilinen türkünün sözleri yazılıdır. (Derleme tarihi: 6 Ocak 2007)

4. Okay Kangal'ın anlatması

Ben Okay Kangal. Kangallıyım. 26 yaşındayım. Babamdan öğrendiğim Zeynep türküsünün hikâyesini anlatacağım.

Zeynep benim dedemin halasıdır. Zeynep zamanında çevre köylerde, Kangal'da güzelliği ile meşhur, hamarat bir kızdır. Gelinlik çağa gelince, babası Zeynep'i Mamaş'a gelin gönderir. Zeynep kendi köyünde olduğu gibi Mamaş'ta da yine güzelliği ile hamaratlığıyla dillere destan olur. Kayınpezerinin de en sevdiği gelin Zeynep'tir. Zamanla diğer elteleri, Zeynep'i kıskanmaya başlarlar. Evdeki diğer gelinler, bir gün Zeynep'in içeceğine zehir koyarak öldürürler. Eski günlerde ulaşım çok zor olduğu için Zeynep'in kendi köyüne, yani Arpalı köyüne, haber göndermezler.

Aradan 3-4 yıl geçtikten sonra kızını merak eden Zeynep'in babası, dünürlerine hediyeler alarak Mamaş'a gider. Gittiğinde ise Zeynep'in öldüğünü öğrenir. Daha sonradan bu acı olay,

çevrede Âşık Süleyman tarafından Zeynep türküsüyle söylenir. (Derleme tarihi: 26 Nisan 2008)

Görüldüğü gibi anlatmalar arasında ortak noktalardan ziyade farklı hususlar daha fazladır. Bunları, aşağıdaki başlıklar altında daha iyi gözlemleyebiliriz:

Zeynep'in doğumu ve ölümü: Hüseyin Soğuk'un anlattıklarına bakılırsa, Zeynep 1920'li yılların başında gelin olmuştur. Mehmet Kızılgöz anlatımında Zeynep'e âşık olan jandarma 1914-1918 yılları arasında Kangal'da askerdir. Buradan hareketle Zeynep'in 1900 yılında veya buna yakın bir tarihte doğduğu, 1920-1922 yılları arasında öldüğü / gelin olarak başkasına gittiği hükmünü çıkarabiliriz. Bugün Mamaş köyünde Zeynep'in mezarının hâlâ bilinmemesi de hadisenin eskiliğini gösterir.

Zeynep'in memleketi: Kemal Sarıkartal ve Mehmet Kızılgöz'e göre Zeynep Mamaşlıdır. Hüseyin Soğuk'a göre ise, aslen şimdi Divriği'nin bir bölgesi olan Çamşih'i'nin Şahin köyündendir. Okay Kangal ise, Zeynep'in Kangal'ın Arpalı köyünden olduğunu ifade etmiştir.

Zeynep'in ailesi: Kemal Sarıkartal, Zeynep'in ailesinin Şah İbrahim soyundan gelen Dede Hasan Ağa'nın kızı; Hüseyin Soğuk ise Çamşih'i'nin Şahin köyünden Gazi ve Zöröğ'ün kızı oldukları söylemektedir. Soğuk daha ileri giderek Battal Dede, Mahmut, Ali Karababa adlarında erkek kardeşlerinin de olduğunu belirtmiştir.

Zeynep'in kiminle evlendiği: Kemal Sarıkartal, Zeynep'in Mamaşlı Ali ile Hüseyin Soğuk da Hafık'in Ya-

lıncak köyünde Ali isminde bir delikanlı ile evlendiğini anlatmıştır.

Mehmet Kızılgöz ve Okay Kangal'ın anlatmalarında ise Zeynep'in evlendiği delikanlının adına yer verilmemiştir.

Ağıtın yakılması: Kemal Sarıkartal'ın anlatmasında Zeynep'in eşi Ali, ona olan sevgisinden askerden kaçır ve jandarma köye baskın yapınca birlikte yığınım içine girerler. Jandarma köyden gidince onları yığından çıkarırlar. Ne var ki zehirli otlardan zehirlendiği için Zeynep'i kurtaramazlar. Okay Kangal ise Zeynep'in ehtileri tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü söylemektedir.

Hüseyin Soğuk ve Mehmet Kızılgöz'ün verdikleri bilgilerde; ağıt, Zeynep öldüğü için değil, başkasına gelin gittiği için yakılmıştır. Ağıt, Soğuk'un verdiği bilgilerde Zeynep'in annesi, Kızılgöz'ün anlatımında ise, Zeynep'i seven delikanlı yakmıştır.

Türkünün Derlenmesi: Derleme tarihi belli değildir. Refik Halit Karay, 1941 yılında yayımladığı *Sürgün* romanında bu ağıttan iki dize almıştır. Sürgündeki Hilmi Efendi'nin hatırına bir memleket türküsü gelir ve şunları mırıldanır:

*Söğüdün yaprağı narindir narin
İçerim yanıyor dışarım serin* (Karay 1998: 61)

Demek oluyor ki türkü 1941 yılından önce Anadolu'ya yayılmıştır. Sarısözen'in Ahmet Kutsi Tecer'le birlikte 5-7 Kasım 1931 tarihlerinde Sivas'ta düzenlediği 1. Halk Şairleri Bayramına Mamaşlı Âşık Süleyman'ı da çağırmasından hareketle, türkünün 1930-1932 yıllarında derlendiğini söyleyebiliriz. Burada 9 bent olarak

yayımladığımız ve TRT Repertuarında 331 numara ile kayıtlı olan bu türkünün son 5 bendi repertuarda yoktur.

Bu tarz konularda sonuca ulaşmada, şüphesiz anlatmaların önemli rolü vardır. Ancak gözden irak tutmamamız gereken önemli bir husus da metinlerde yer alan bilgilerdir. Bu bakımdan, hadisenin nasıl olduğunu tespit etmek için mevcut türkü metninden istifade etmemiz gerekir. Böylelikle türkü metni ile anlatılanlar arasındaki müştereklikler ve farklılıklar ortaya çıkacak ve daha doğru sentez yapma imkânı bulunacaktır.

Diğer taraftan bir konuya da açıklık getirmemiz gerekir. Bir yörede vücut bulmuş türkü, sözlerinde ve ezgisinde kısmen değişikliklere uğrayarak zamanla farklı coğrafyalara yayılır. Hatta ilerleyen zaman içerisinde o yörenin bir eseri haline gelir. Aynı durum Zeynep türküsü için de vuku bulmuştur.

Sözgeleşi yukarıda metnini verdiğimiz türkünün 2. bendindeki;

Zeynep'e yaptırđım altından tarak
Tara zülüflerin bir yana bırak
söyleyişinde “altından” kelimesini, İlhan Başgöz “fildişi” şeklinde tespit etmiştir (Başgöz 2008: 31). Bekir Karadeniz’in Gül Yüzlüm adlı kitabında ise bu söyleyiş;

Leyla'ma *yaptırđım altından tarak*

Tara zülüflerin gerdana bırak
şeklindedir. Görüldüğü gibi “Zeynep’e” söyleyişi Leyla'ma, “bir yana ifadesi de “gerdana” şeklindedir (Karadeniz 2000: 279).

8. bendin ilk dizesindeki;

Zile'nin yolları dardır geçilmez
söyleyişinde “Zile'nin” kelimesinin

Kangal'ın kimi köylerinde “Kemah'ın” şeklinde söylendiğini duyduğumu söylemeliyim.

Aynı farklılaşmayı Öztelli metninde de görmekteyiz. 1. Bentteki

Elvan elvan güller biter bağında
Öztelli'de;

Elvan elvan güller kokar bağında
şeklinde; 2. bentteki

Zeynep'e yaptırđım altından tarak

Tara zülüflerin bir yana bırak

Zeynep'e gidemem yollar pek irak
Öztelli'de;

Zeynep'e yaptırđım altından tarak
Tara de zülfünü omzuna bırak

Görüşmek isterim yollarım irak

(Öztelli 1983: 109)

şeklindedir.

Anadolu'da yaygın olarak bilinen Zeynep türküsü gerek müzik gerekse ezgi yönüyle kısmen farklılaşarak Makedonya ve Kerkük'te de karşımıza çıkmaktadır.

Elazığ-Harput'ta bu türkü üç bent olarak tespit edilmiştir. Türkü Elazığ Halkevi tarafından Hafız Osman Öge'den derlenmiştir. Türkünün bentleri şu sözlerle başlamaktadır:

Söğüdün yaprağı narindir narin

...

Zeynep bu güzellik var mı soyunda

...

Zeynep'e yaptırđım fildişi tarak
(Turhan, 2009: 305)

Hamdi Hasan, Makedonya'da türkünün iki şeklini tespit etmiştir. Hasan'ın *Makedonya Türklerince Söylenen Türküler* adlı kitabının “*Aşk Türküleri*” bölümündeki İştîp Pırnalı köyünden derlediği türkünün ilk bendi şöyledir:

*Zeyneb'im Zeyneb'im alli
Zeyneb'im*

*Üç gün arasında oynak Zeyneb'im
Üç gün kızlar içinde benli
Zeyneb'im* (Hasan 2008: 252).

Hasan ikinci türküyü Radoviş Konçe köyünden derlemiştir. “*Eşkîya Türküleri*” grubunda kaydettiği bu türkünün ilk bendi ve bağlantısı şu şekildedir:

*Zeyneb'imi aldılar gece yarısı
Zeyneb'imi yaptılar Arap karısı
Zeyneb'im Zeyneb'im oynak
Zeyneb'im*

Dört köyün içinde şanlı Zeyneb'im
(Hasan 2008: 320).

Beri taraftan, Zeynep türküsünün Kerkük'te “Zeynel” olarak söylendiğini görmekteyiz. İzzet Altınmeşe, *Çağırışım* dergisinde verdiği bilgilerde Zeynel'in, Zeynep türküsünün eş metni olduğunu vurgulamıştır (Altınmeşe 1992: 42-43). Kerkük'te söylenen Zeynel türküsünün metni şöyledir:

*Zeynel'e yaptırırım altınnan tarağ
Tara kâhkülleriv bir yana birağ
İstedim size gelim yolım da ırağ
Zeynel'im Zeynel'im bala bala
Zeynel'im
Kollarıv boynuma dola dola
Zeynel'im*

Zeynel'e yaptırırım altınnan kaşuğ

*Kaşına mayilem gözine aşuğ
İstedim öpim perçim bulaşuğ
Bağlantı*

*Uzağ kayyelerden çihar bir tütün
Yetişen ahbepler elimnen tutın
Eger men ölrsem kalısan yetim
Bağlantı*

Bir oda yaptırdım hurma dalınnan
İçini döşedim Acem şalınnan
Bilseydim ayrılığ öperdim allınnan

Bağlantı (Terzibaşı 1980: 257)

Görüldüğü gibi, bu türkünün metni ile bizim yukarıda 9 bent olarak verdiğimiz Zeynep türküsünün metni birbirinden oldukça farklıdır. Zeynel türküsünün sadece ilk bendinin sözleri, Zeynep türküsündeki metnin bir bendiyle ortaklık göstermektedir.

Diğer taraftan Mehmet Özbek'in Kerküklü Reşit Küle Rıza ve Abdurrahman Kızılay'dan derlediği *Zeynel'im (Evlerinin Öğü Mermer Döşeli)* adlı üç bent olan bir türkü vardır ki, bunun ilk iki bendi farklı sözleri ihtiva etmektedir (Turhan 2012: 378). Türkü ezgi olarak da kısmen farklılıklar vardır. Zeynep türküsü 15/8'lik, Zeynel türküsü ise 4/4'lüktür.

Zeynep'in nereli olduğuyla ilgili olarak Divriği'nin Şahin köyü, Kangal'ın köylerinden Arpalı yahut Mamaş'ın ifade edilmesi kafamızı karıştırmaktadır. Ancak Zeynep'in Mamaslı olduğu ve buraya Hekimhan'ın Çanıkpınar köyünden gelip yerleştiği görüşü kabul edilebilir görünmektedir. Çünkü Kangal ve civarında Zeynep'in nereli olduğu söylendiğinde ittifakla ifade edilen bir köy vardır, o da Mamas'tır.

Türkü metnine bakıldığında, türkünün hiçbir yerinde Zeynep'in öldürüldüğü ifadesi görülmez. Türküde Zeynep'in güzelliği, ona lâynık görülen güzel nesnelere, bayram arifesinde yapılan düğün, ayrılığından duyulan üzüntü ile ilgili hususlar konu edinilmiştir. Yukarıda temas ettiğimiz gibi

anlatılardan ikisinde ağıtın yakılış sebebi olarak ölüm, diğer ikisinde de gelin gitmesi vurgulanmıştır. Başta ayrılık olmak üzere kişileri acıya gark eden her hususta ağıt yakılmıştır ve bunun yüzlerce örneği vardır. Bizim için öncelikli olan türkü metnidir. Herhangi bir vesika olmadığı müddetçe anlatmalar, rivayetler geri planda kalır. Türkü metninde yer alan (*Zeynep'i bu hafta ettiler gelin*), (*Bin beş yüz altındır Zeynep'e kalın*), (*Zeynep gelir arabaya yaslanır*), (*Allı Zeynep'ime gazi dizdirem*) sözlerinden hareketle biz de Zeynep'in gelin gitmesi sonrası ağıt yakılmış olabileceği kanaatini taşımaktayız. Ağıtı; annesi, bir âşık veya Zeynep'i seven bir delikanlı yakmış olabilir. Zeynep'i seven delikanlı ona kavuşamamış, başkasına gelin gitmesi üzerine yüreği yanmıştır. Türküdeki Zeynep'in huy ve fiziki güzelliği; ona uygun görülen değerli eşyalarla şu ifadeler; (*Zeynep'e gidemem yollar pek irak*), (*İçerim yanıyor dışarım serin / Zeynep'i bu hafta ettiler gelin*), (*Zeynep gelir arabaya yaslanır*), (*Allı Zeynep'ime gazi dizdirem*), (*Anadan geçilir yardan geçilmez*) seven bir delikanlının duygu ve düşünce dünyasına tercüman olmaktadır.

Türkünün Mamaşlı Âşık Süleyman (Fahrî) tarafından yakılmış olması da kuvvetle muhtemeldir.

NOTLAR

- 1 Beş: Kimi varyantlarda “üç” şeklinde de söylenmektedir. (Öztelli 1983: 109 / Bekki 2004: 149)
- 2 **kalın:** Gelin için verilen başlık.
- 3 *gazi dizdirmek:* altın takmak
- 4 *Al yanak üstünde şalı n'eylesin:* İfade anlamsızdır. “şalı” kelimesi yerine “yüzdeki ben” anlamındaki “halı” sözü olursa, dize anlam kazanır. (Yazarın notu)

Kaynak Şahıslar

Kemal Sarıkartal, 1953'te Kangal'ın Çaltepe (Eski ismi; Zerk) köyünde doğmuştur. Lise mezunudur. Makalemizin ileri bölümünde kaydettiğimiz bilgileri Zeynep'in torunlarından olan Zeynep Şimşek'ten ve Zafer Arı'dan öğrenmiştir. Kemal Sarıkartal'ın verdiği bilgiler, 25 Mart 2009'da tespit edilmiştir.

Mehmet Kızılgöz ise, 1944 yılında Yıldızeli'nin Davulalan köyünde doğmuştur. Lisenin birinci sınıfından ayrılmıştır. Halen Sivas'ta yaşamaktadır. Defalarca yurt dışına çıkmış yedi ülke dolaşmıştır. Alevi dedesidir. Verdiği bilgiler 3 Haziran 2004'te derlenmiştir.

KAYNAKÇA

Altınmeşe, İzzet. “Zeynep Nasıl Zeynel Oldu?”. *Çağrışım Aylık Dergi*, 5 (Aralık 1992): 42-43.

Başgöz, İlhan. *Türkü*, İstanbul: Pan Yayınları, 2008.

Bekki, Salahaddin. *Baş Yastıkta Göz Yoluda*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004.

Hasan, Hamdi. *Makedonya Türklerinin Söylenen Türküler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2008.

Karadeniz, Bekir. *Gül Yüzlüm (Türküler)*, İstanbul: Özgür Yayınları, 2000.

Karay, Refik Halit. *Sürgün*, İstanbul. 1998.

Özbek, Mehmet. *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul: Ötügen Yayınları. (1975),

Öztelli, Cahit. *Halk Türküleri-Evlerinin Önü*, İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1983.

TRT Repertuarı. Sıra numarası: 4726, Repertuar numarası: 331

Turhan, Salih - Şemseddin Taşbilek. *Elazığ Harput Havaları*, Ankara: Elazığ Belediyesi Kültür Yayınları, 2009.

Turhan, Salih. *Notalarıyla Irak Türkmen Havaları*, Ankara: Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yayını: 7, 2012.